

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

GEORGES BRÉZOL. — Les Turcs
ont passé là...

Paris. B^d Ornano 66. 1911 (էջ 400).

Անցաւ երկրորդ զարուհն ալ այն ա-
հաւոր օրերէն ի վեր, յորում արեան հե-
ղեղներ մարեցին թրքական սահմանադրու-
թեան վերստին հաստատութեամբ արծար-
ծուած խանդավառութեան հուրը: Այն զէն-
քերը որոնք դեռ երէկ բռնութիւնը տա-
պալեցին և որոնց շաշինը պահուած էր
խաղաղութիւն աւետելու ամենուրեք, եղ-
բայրապաւ ոճիրի գերծիք եղան. այն բա-
զուկները որ դեռ նախորդ օրը հաշտու-
թեան, ազատութեան, եղբայրութեան դը-
րօշը պարզեց բարձրացուցին էին, մուշ-
գին կատաղութեան թափով մը իշուցին
անմեղ զուլաներու վրայ մահասփիւռ սար-
սափը, և ուրախութիւն հրճուանք օրհասի
խոնդիւններով նուաղեցան, ուր երէկ կեան-
քը կ'եռար, ուր երէկ երջանկութիւն կը
ցոլար, այսօր մահուան լուծիւնը կը պա-
տէ հոն, այսօր ողբերու հեծկտանք միայն
աւերակաց մէջ կը մուլորին... Թուրքերը
անցած են անկէ...

Եղբերեզութիւն մը, մին աշխարհի պատ-
մութեան մէջ յիշուած ամէնէն ահաւոր
ջարդերու, և որ քաղաքակիրթ 20-երորդ
դարու շնմին վրայ սեւ տառերով դրոշ-
մուած պիտի մնայ «Ատանայի օրեր» ա-
նուամբ՝ իրեւ յաւիտենական նախատինք:

Ասոնք որ դեռ չեն ճանչցած թուրքը,
անոնք որ չհաւատացին արեան օրերու
մէջ փսփստուած ճշմարտութեան, և փո-
խանակ բո՛ւն պատասխանատուներուն՝ դա-
տապարտեցին անգէտ ժողովրդեան մը մո-
լեռանդութիւնը, արեան բնազդը ու ծա-
րարը, ահաւասիկ տեսնեն այս 400 էջե-
րու մէջ խտացած՝ իրենց սխալանաց պաշ-

տօնական հերքումը: Հոս չկայ պատմու-
թիւն, հոս չկայ երեակայութիւն, այլ
միայն իրականութիւն, սարսափելի իրա-
կանութիւն որ ամէն զգացողի մազերը կը
ցցէ. կոյտ մը ամբողջ պաշտօնական հե-
ռագիրներու՝ որոնք փոխանակուած են կե-
դրոնական վարչութեան՝ նախարարու-
թեան, կուսակալաց, գաւառապետներու և
այլ ստորին պաշտօնէից միջեւ՝ ջարդերը
կազմակերպելու և կոտորելու համար,
հեռագիրներ, որոնք եթէ ուղղակի ջարդ
չեն հրամայեր, չեն ալ խափաներ զայն
ու չեն ջանար զօրաւոր միջոցներով ար-
գելու, այլ միայն յանցաւոր հաճութեամբ
մը կը դանդաղին և թոյլ կու տան որ
հուրն ու սուրը իրենց ճարակը լափեն.
հեռագիրներ, որոնք անշուշտ խոր թաք-
նութեան յանձնուած էին, բայց սակայն
արթուն միտք ու ճարպիկ ձեռք մը կարող
կ'ըլլան այսօր լոյս հրապարակ հանել.
Ինչ միջոցներով՝ մեզ յայտնի չէ. կը զար-
մանանք՝ բայց գոհ ենք միանգամայն որ
ունինք առջէնից ամբողջ այն պաշտօնա-
կան հեռագիրները որ փոխանակուած են
այդ արեան հեղեղներու պահուն:

Յաւիտենական նախատեսաց կոթող մը
քաղաքակիրթ և յառաջադէմ կարծուած
երիտասարդ ուժերու:

Պրէզլի գիրքը՝ հետաքրքրութեան, ըն-
թերցման գիրք մը չէ. վաւերագիր մ'է
ցեղի որ հոգին ուսումնասիրելու, հայեի
մ'է թուրք մոլեռանդն տարբին րանակա-
նութեան: Հոն կայ պատկեր մը աշխարհիւ
վրայ կատարուած անօրինակ աննման ող-
բերութեան, — Ապտ-Ողլու գիւղի վեր-
ջին արու գաւակի թաղումը, — մէկու-
կէս տարուան մանկան դադաղը շրջապա-
տուած ամբողջ գիւղին կիներէն զիւր մը
առանց մէկ արու մարդու... որովհետեւ
թուրքերը անցած են անկէ...

Հ. Յ. Ահիբ

